

Profesor Franciszek Raszeja (1896-1942) – „zwyczajny człowiek, który kochał swój zawód i ludzi, których leczył”. Część 1

Wydział Medyczny, Uczelnia Łazarskiego

Streszczenie

Franciszek Paweł Raszeja urodził się 2 kwietnia 1896 roku w Chełmnie. Studia medyczne ukończył w 1923 roku na Uniwersytecie Poznańskim. Po ukończeniu studiów został asystentem Kliniki Ortopedycznej w Poznaniu, którą kierował wybitny lekarz prof. Ireneusz Wierzejewski, nazywany ojcem polskiej ortopedii. Doktor Raszeja ogłosił liczne prace z zakresu schorzeń ortopedii, prowadził wykłady dla studentów oraz był współzałożycielem Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego. W grudniu 1937 roku wraz z dziesięcioma innymi naukowcami Uniwersytetu Poznańskiego prof. Raszeja podpisał protest przeciwko tzw. gettu ławkowemu. Po wybuchu II wojny światowej zamieszkał w Warszawie, gdzie podjął pracę w Szpitalu Czerwonego Krzyża. Został zamordowany na terenie getta warszawskiego 21 lipca 1942 roku podczas wizyty lekarskiej u żydowskiego pacjenta.

Summary

Franciszek Paweł Raszeja was born on April 2, 1896 in Chełmno, Poland. He graduated from medical studies in 1923 at the University of Poznań. After graduating, he became an assistant at the Orthopedic Clinic in Poznań, headed by an outstanding doctor, prof. Ireneusz Wierzejewski, called the father of Polish orthopedics. Dr. Raszeja published numerous works in the field of orthopedic diseases, gave lectures to students and was a co-founder of the Polish Society of Orthopaedics. In December 1937, together with ten other scientists from the University of Poznań, prof. Raszeja signed a protest against the so-called bench ghetto. After the outbreak of World War II, he moved to Warsaw, where he started working at the Red Cross Hospital. He was murdered in the Warsaw Ghetto on July 21, 1942, during a medical visit to a Jewish patient.

„Śmierć jego w dzisiejszych czasach rozbewstwienia staje się pięknym symbolem tak rzadkiego dziś człowieczeństwa, które wbrew barbarzyńskim ustawom każe lekarzowi pomagać każdemu cierpiącemu” (1).

„Ojciec nasz był zwyczajnym człowiekiem, który kochał swój zawód i ludzi, których leczył. Stąd właśnie wypływało jego poświęcenie i szczere oddanie aż do końca” (2).

WSTĘP

Za ojców polskiej ortopedii zwykło się uznawać prof. Ireneusza Wierzejskiego oraz jego wychowanków: Michała Grobelskiego, Franciszka Raszeję, Wiktora Degę i Henryka Cetkowskiego, którzy wraz z prof. Wierzejewskim

założyli w 1928 roku Polskie Towarzystwo Ortopedyczne i Traumatologiczne. Spośród czworga uczniów jako jedyny nie doczekał zakończenia II wojny światowej Franciszek Raszeja – wiadomość o jego zabójstwie na terenie getta warszawskiego obiegła w lipcu 1942 roku całą Warszawę, pozostawiając

Słowa kluczowe

Franciszek Raszeja, Polskie Towarzystwo Ortopedyczne, getto warszawskie

Keywords

Franciszek Raszeja, Polish Society of Orthopaedics, Warsaw Ghetto

Ryc. 1. Profesor Raszewski, 1935, autor fot. nieznan, rozmiar oryginału 17,8 x 24 cm. Zbiory prof. Gerwazego Świdarskiego

ślad w konspiracyjnych czasopismach, relacjach, zeznaniach i pamięci osób bliskich (ryc. 1). O tragicznych wydarzeniach jako pierwsza zdała powojenną relację we wrześniu 1945 roku Estera Rozin, która zapamiętała, że profesor przyszedł na konsultację do mieszkania antykwarium Schulberga w budynku przy ulicy Chłodnej 20 (3). Estera Rozin uważała, że pacjentką była siostra Schulberga. Ciekawe, że późniejsze wersje wydarzeń dość istotnie różniły się co do miejsca, osoby pacjenta, a nawet daty. Dominowało błędne przekonanie, że pacjentem był znany warszawski antykwarium Abe Gutnajer, podczas gdy nazwisko Schulberg zupełnie zapomniano. Powtarzane wielokrotnie nazwisko rzekomego pacjenta stało się nieodłącznym elementem historii śmierci prof. Raszei do tego stopnia, że gdy w 2006 roku zidentyfikowano w katalogu domu aukcyjnego Christie's jeden z obrazów należących do Abe Gutnajera – „Portret czytającego mężczyzny” holenderskiego malarza Pietera Fransa de Grebbera, na dowód jego przedwojennej przynależności przywołano wydarzenia z 21 lipca 1942 roku. Obraz został wystawiony w Londynie przez anonimowego łotewskiego właściciela, co z racji obecności żołnierzy formacji łotewskich w getcie warszawskim uprawdopodobniło rabunkowe tło niespodziewanej wizyty w mieszkaniu znanego marszanda.

Jako pierwszy sylwetkę prof. Raszei nakreślił w 1947 roku we wspomnieniu pośmiertnym jego asystent dr Józef Komza (4)¹. Zamieścił on też pierwszą listę publikacji naukowych. Pomimo że tekst napisany jest w dość powściągliwy sposób, to czytelnik dowiaduje się z niego, że Franciszek Raszewski był człowiekiem o twardym charakterze i dużych zdolnościach organizacyjnych, przy czym zjednywał sobie studentów,

prowadząc wykłady żywo, interesująco i zrozumiale. Wobec współpracowników był serdeczny, z usposobienia towarzyski, choć lubił też pracę naukową w laboratorium. Cieszył się wielkim uznaniem wśród chorych, wierzyli mu, wyczuwając w nim doskonałego fachowca i dobrego człowieka. On zaś ze swej strony starał się cały zasób swej wiedzy fachowej wykorzystać dla złagodzenia ich cierpień. Jak napisał Komza, robił to „po ludzku, z sercem, a nie jak fachowiec-robot”. W kolejnych opracowaniach trudno jest odnaleźć więcej informacji na temat upodobań czy zainteresowań Franciszka Raszei. Zamykają się one zwykle w jednym lub dwóch lakonicznych zdaniach. Niewiele wiadomo też o życiu rodzinnym. Ślub ze Stanisławą Deniszczukówną, asystentką w Zakładzie Chemii Ogólnej Wydziału Rolniczego UP, miał miejsce 2 października 1926 roku w kościele św. Wojciecha w Poznaniu (5). Raszejowie mieli dwie córki: Bożenę Julię i Ewę Aleksandrę².

Jako pierwsza po liczącej prawie 20 lat przerwie postać prof. Raszei przypomniła na łamach „Przeglądu Lekarskiego Oświęcim” dr Małgorzata Dominik (6)³. Na jej pracę warto zwrócić szczególną uwagę, ponieważ opierała się ona nie tylko na dokumentach, ale także na wspomnieniach osób, które znały osobiście Profesora, w tym kolegi z okresu gimnazjalnego adw. A. Mordawskiego, współpracowników oraz najbliższej rodziny. Autorce znane były także materiały z rozprawy w procesie Ludwika Fischera, spośród których zeznania prof. Ludwika Hirszfelda oraz świadka Maślanko dotyczyły zabójstwa Raszei.

W 1977 roku Michał Przychodzki zamieścił na łamach „Przeglądu Zachodniego” pracę pt. „Lekarze poznańscy w latach hitlerowskiej okupacji 1939-1945” (7). Jakkolwiek autor cytuje jako główne źródła wiedzy artykuły Komzy i Dominik, to jednocześnie powołuje się na kwestionariusze przysłane do autora przez rodziny osób zamordowanych w latach 1946-1947. W 1987 roku „Polski Słownik Biograficzny” zamieścił biogram Franciszka Raszei autorstwa Andrzeja Dzieczkowskiego oparty na szerokiej kwerendzie archiwalnej (8). Stanowi on najlepiej udokumentowaną, choć niepozbawioną błędów, podstawę życiorysu prof. Raszei. Poza skrótowo i błędnie potraktowanym okresem II wojny światowej zawiera odniesienia zarówno do pracy naukowej, jak i życia osobistego. Dlatego też stał się on podstawą do rekonstrukcji losów przedwojennych, które uzupełniono o fakty będące treścią innych opracowań, szczególnie informacjami zawartymi w artykule Nawojki Cieślińskiej-Lobkowicz, która opisała okoliczności związane z tragicznymi wydarzeniami z 21 lipca 1942 roku (9).

1896-1923

Franciszek Paweł Raszewski urodził się 2 kwietnia 1896 roku w Chełmnie. Był jednym z czworga synów małżeństwa

¹ Józef Komza (1904-1951), działacz ludowy, członek Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wieś”, absolwent wydziału lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego (UP). Początkowo pracował jako młodszy asystent w szpitalu w Swarzędzu (1932-1935), a od sierpnia 1935 roku jako starszy asystent, a potem adiunkt Kliniki Ortopedycznej UP.

² Bożena Julia (ur. 1927), zamężna Wanic, profesor chorób wewnętrznych Akademii Medycznej w Poznaniu, i Ewa Aleksandra (ur. 1932), zamężna Tobjasz, profesor ekonomii rolnej w Instytucie Ekonomii Rolnej w Warszawie.

³ Małgorzata Dominik (?-1979), psychiatra specjalizująca się w leczeniu nerwic, autorka prac badawczych i wspomnieniowych na łamach „Przeglądu Lekarskiego Oświęcim”, inicjatorka badań nad międzyepokoleniowym przekazem traumy.

Ignacego Raszei i Julianny z d. Cichoń (8). Rodzina Raszejów mieszkała w kamienicy przy Rynku, zaraz obok urzędu pocztowego, którego Ignacy Raszeja był naczelnikiem (niem. Oberpostschaffner). Franciszek miał czworo rodzeństwa, braci: Maksymiliana (1889-1939), Leona (1901-1939), Alojzego (1891-1979) i siostrę Walerię (10, 11)⁴.

Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Chełmnie (Königliches Gymnasium zu Culm), której dyrektorem był dr Hugo Jüttner (12)⁵. Należał do tajnej organizacji młodzieżowej Towarzystwa Tomasza Zana (TTZ). Wzorem Towarzystwa Filomatycznego w TTZ stosowany był trójstopniowy poziom osiągniętej wiedzy i sprawności: promieniści, filareci i najbardziej doświadczeni – filomaci⁶. I chociaż Franciszek był filaretą, to na tajne zebrania zdarzało mu się zabierać ze sobą swojego przyjaciela Kurta Schumachera, późniejszego założyciela Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) (13, 14). Ojciec Kurta zajmował bardzo eksponowaną pozycję jako biznesmen i przewodniczący rady miejskiej, siostra Jadwiga była nauczycielką w Chełmie, pozostałe siostry wyszły za mąż za nauczycieli pracujących w pruskich szkołach – wszyscy mogli ponieść konsekwencje udziału chłopca w tajnych zebraniach. O rok starszy Kurt zdał przyspieszoną maturę i został wysłany na przeskolenie artyleryjskie do Łodzi. Franciszek złożył egzamin maturalny w sierpniu 1914 roku (15). On także został powołany do armii niemieckiej i wysłany na front wschodni. W grudniu 1914 roku Kurt został ciężko ranny pod Łodzią – wówczas amputowano mu rękę. Franciszek brał udział w bitwie nad Rawką, gdzie dostał się do niewoli rosyjskiej (12)⁷. Przebywał w obozie jenieckim w Taszkencie i na Uralu, skąd uciekł dopiero po wybuchu rewolucji marcowej 1917 roku. Dotarł do Piotrogradu i stąd na początku 1918 roku przedostał się przez zamarzną Zatokę Fińską i dalej przez Finlandię do Szwecji, a z pomocą

ambasady szwedzkiej w początku kwietnia powrócił do kraju⁸. Po powrocie z niewoli ciężko chorował.

Studia rozpoczął w maju 1918 roku w Berlinie. Początkowo studiował filologię, jednak w październiku zdecydował się rozpocząć medycynę (14). W lutym 1919 roku przeniósł się do Münster (Monastyr), gdzie spotkał swojego szkolnego przyjaciela Schumachera. Tam też złożył pierwsze egzaminy w 1920 roku (nazywane pierwszym rigorosum lub półdoktoratem). W lecie 1920 roku powrócił do Polski. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, służąc w okresie od 12 sierpnia do 21 października 1920 roku jako podchorąży w oddziale sanitarnym.

Studia wznowił początkowo na Uniwersytecie Jagiellońskim (od półrocza letniego 1920 roku do 30 czerwca 1922 roku), by po trzech semestrach przenieść się na Uniwersytet Poznański (UP). W trakcie studiów należał do konserwatywnej, narodowej, chrześcijańskiej Korporacji Akademickiej Baltia założonej przez grono Filomatów Pomorskich⁹. Dyplom doktora wszech nauk lekarskich otrzymał 28 września 1923 roku. Przez cały okres studiów otrzymywał najwyższe oceny, jedynie u profesora i ówczesnego dziekana Wydziału Lekarskiego UP Stefana Horoszkiewicza otrzymał ocenę dostateczną za egzamin z medycyny sądowej i jak wspominał jego kolega Czesław Markiewicz, długo nie mógł tego przeboleć (6).

1923-1935

W grudniu 1923 roku dr Raszeja został asystentem Kliniki Ortopedycznej UP, którą kierował wybitny lekarz prof. Ireneusz Wierzejewski, nazywany ojcem polskiej ortopedii¹⁰. Wierzejewski kształcił się w przodujących europejskich ośrodkach medycznych, gdzie miał możliwość zdobywania umiejętności u najwybitniejszych ortopedów, jakimi byli Fritz Lange w Monachium oraz Konrad Biesalski w Berlinie (16). Konrad Biesalski miał szczególnie wpływ na późniejsze zainteresowania młodego dr. Raszei. Biesalski szczególnie interesował się pediatrią i chirurgią. Praktykował krótko w Würzburgu, a następnie w Szpitalu Miejskim w Berlinie, gdzie później stanął na czele oddziału ortopedycznego. Był też dyrektorem w Berlińsko-Brandenburskim Zakładzie Lecznico-Wychowawczym dla kalek (17). Odegrał główną rolę w walce z kalectwem i propagowaniem tej idei w Niem-

⁴ W niektórych źródłach pojawia się imię Aleksy. Także imię matki podawane jest zamiennie: Julia, a nawet Maria. Losów Walerii Raszei nie udało mi się ustalić.

⁵ Przed nim funkcję tę pełnił Friedrich Preuss, który w czasie tzw. procesu toruńskiego w 1901 roku zeznawał przeciwko uczniom i absolwentom gimnazjum zaangażowanym w działalność filomacką. Był wówczas zdania, że kultywowanie języka polskiego i kultury polskiej jest wystarczającym powodem do wydalenia ucznia ze szkoły z zakazem kształcenia w Prusach.

⁶ Towarzystwo Tomasza Zana – młodzieżowa organizacja niepodległościowa działająca w Wielkopolsce, a później obejmująca cały obszar zaboru pruskiego oraz pruskiego Śląska, powstała na gruncie tajnych stowarzyszeń uczniowskich, będąca wyrazem buntu młodzieży polskiej przeciw germanizacji i cenzurze kultury polskiej. W kołach powstawały tajne biblioteki z bogatym księgozbiorem w języku polskim z literaturą narodową, historii, a także naukową. Towarzystwo wzorowało się na ideach filomatów i założeniach ich przywódcy Tomasza Zana. W 1901 roku gimnazjalistom z koła w Chełmie, Brodnicy i Torunia wytoczono procesy sądowe, niektórym zasądzono karę więzienia. Często stosowanym środkiem represji stosowanym przez kierownictwo szkół była relegacja, nawet z zakazem nauki we wszystkich szkołach Królestwa Prus.

⁷ W sprawozdaniu szkoły za rok 1914/1915 podano, że absolwent Franz Raszeja przebywa w niewoli.

⁸ Dzieczkowski podaje, że była to ambasada niemiecka, Dominik, że szwedzka.

⁹ Korporacja Studentów Uniwersytetu Poznańskiego „Baltia” powstała 7 grudnia 1921 roku w Poznaniu. Do założenia Baltii doszło z inicjatywy rektora UP Heliadora Święcickiego.

¹⁰ Gen. bryg. dr Ireneusz Wierzejewski (1881-1930) zorganizował w 1921 roku w Poznaniu na prośbę Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego pierwszą w Polsce klinikę ortopedii. W 1922 roku dr Wierzejewski uzyskał habilitację, a w 1923 roku Uniwersytet Poznański mianował go profesorem nadzwyczajnym. W 1928 roku założył Polskie Towarzystwo Ortopedyczne i Traumatologiczne (PTOiTR) oraz współorganizował jego pierwszy zjazd w Poznaniu. Założył również i był redaktorem naczelnym (do 1930 r.) czasopisma „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska”. Był również członkiem-założycielem Towarzystwa Chirurgów i Ortopedów Polski Zachodniej, które powstało w 1927 roku.

czek. Z tego powodu został później nazwany „Ojcem Opieki Społecznej nad Kalekami”. Pracując w Berlińsko-Brandenburskim Zakładzie Leczniczo-Wychowawczym dla kalek, prócz doskonałego szkolenia dr Wierzejewski zdobył przychylność jednej z pacjentek – Heleny Gąsiorowskiej, która przeznaczyła 2 miliony marek niemieckich na budowę podobnego zakładu ortopedycznego w Poznaniu. Wedle życzenia fundatorki zakładowi nadano nazwę Poznańskiego Zakładu Ortopedycznego im. Bronisława Saturnina Gąsiorowskiego na Bytyniu. Dzięki osobie Wierzejewskiego, który był dyrektorem Zakładu Gąsiorowskiego i wykładowcą Uniwersytetu Poznańskiego, placówka stała się w przedwojennej Polsce siedzibą pierwszej i długo jedynej w kraju Kliniki Ortopedycznej. Kształciło się tam wielu doskonałych specjalistów, m.in.: lekarz ortopeda Wiktor Dega, Franciszek Raszeja i Józef Wolszczan¹¹. W chwili gdy do Zakładu trafił młody dr Raszeja, klinika liczyła ok. 60 łóżek. Nadzór merytoryczny nad młodymi lekarzami oprócz Profesora sprawował jego zastępca, znakomity operator dr Michał Grobelski.

Pracując w poznańskiej klinice, dr Raszeja ogłosił swoje pierwsze prace z zakresu schorzeń układu kostnego. Od 1926 roku prowadził wykłady dla studentów z zakresu masażu i gimnastyki leczniczej.

Profesor Wierzejewski, Michał Grobelski, Franciszek Raszeja, Wiktor Dega i Henryk Cetkowski byli członkami-założycielami Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego (PTO), którego akt erekcyjny podpisali 10 listopada 1928 roku (ryc. 2). „Miało ono złączyć wszystkich lekarzy interesujących się Ortopedią w celu twórczej pracy naukowej i klinicznej oraz podniesienia ogólnego poziomu tej gałęzi wiedzy lekarskiej” (18). W tym czasie głównym celem Towarzystwa było otoczenie właściwą opieką ludzi niepełnosprawnych i kalekich na skutek wypadków i chorób podstawowych narządu ruchu. Profesor i jego uczniowie zorganizowali i uczestniczyli w pierwszym Zjeździe Towarzystwa (Poznań, 17 listopada 1928 r.), na którym Ireneusz Wierzejewski został wybrany prezesem PTO. Doktor Raszeja wygłosił wykład: „Kilka zagadnień z zakresu fizjologii stawu kolanowego”. W przeddzień Zjazdu ukazał się inauguracyjny zeszyt „Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej” – oficjalnego organu naukowego i wydawniczego Towarzystwa. Pierwszym redaktorem naczelnym czasopisma „Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska” został Ireneusz Wierzejewski. Po nim redakcję czasopisma objęli dr Raszeja i dr Adolf Wojciechowski¹².

W roku akademickim 1929/1930 powierzono doc. Raszei, w zastępstwie chorego prof. Wierzejewskiego, prowadzenie wykładów i ćwiczeń dla studentów w zakresie ortopedii. W marcu 1939 roku prof. Wierzejewski zmarł. Niestety, wraz ze śmiercią dyrektora klinika przestała istnieć, a wykłady

¹¹ Józef Wolszczan (1900-1946) – lekarz ortopeda, od maja 1941 roku przez całą okupację i kilka pierwszych miesięcy po zakończeniu wojny kierował Domem Zdrowia dla dzieci chorych na gruźlicę kości i stawów. Dzięki niemu Dom Zdrowia stał się typowym sanatorium zabiegowym, w którym oprócz leczenia zachowawczego stosowano leczenie operacyjne gruźlicy kostno-stawowej.

¹² Dr Adolf Wojciechowski był redaktorem naczelnym „Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej” w latach 1931-1938.

Ryc. 2. Uroczystość poświęcenia Kliniki Ortopedycznej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego. Uczestnicy uroczystości. Widoczni m.in.: duszpasterz uniwersytecki ks. Teodor Taczak, rektor Uniwersytetu Poznańskiego prof. Stanisław Runge, prorektor prof. Karol Jonscher, dziekan wydziału lekarskiego prof. Tadeusz Kurkiewicz, prezes Izby Lekarskiej Poznańsko-Pomorskiej dr Roman Konkiewicz, kierownik Kliniki Ortopedycznej Uniwersytetu Poznańskiego prof. Franciszek Raszeja. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

i ćwiczenia praktyczne dla studentów przeniesiono do oddziału chirurgicznego Szpitala Miejskiego. Jak pisał dr Komza, Rada Wydziału nie mogła się zdecydować na oddanie kierownictwa kliniki młodemu docentowi, a zarząd towarzystwa dobroczynnego Charitas desygnował na dyrektora Zakładu im. Gąsiorowskiego dr. Grobelskiego.

W tym czasie doc. Raszeja znalazł zatrudnienie u doc. Kazimierza Nowakowskiego, starszego kolegi z chełmińskiego gimnazjum, także członka TTZ. Od 1 listopada 1930 roku do 20 października 1931 roku pracował jako starszy asystent na oddziale chirurgicznym Szpitala Miejskiego w Poznaniu przy ul. Szkolnej. Przydzielono mu tam kilka łóżek dla pacjentów ortopedycznych. Pomimo trudności osobiście prowadził wykłady dla studentów, wyszukując pacjentów do demonstracji. Wykłady prowadził żywo, barwnie, interesująco i zrozumiale, toteż mimo tych trudnych warunków cieszyły się dużym powodzeniem.

We wrześniu 1931 roku dr Raszeja został dyrektorem Szpitala Ubezpieczalni Społecznej w Swarzędzu (16)¹³. W styczniu 1932 roku szpital dysponował 40 łóżkami oraz nowoczesną salą operacyjną, pracowniami diagnostycznymi i pomieszczeniami do terapii fizykajnej. W Swarzędzu współpracował

¹³ W Zakładzie im. Gąsiorowskiego do 1939 roku pracowali dr Józef Wolszczan – późniejszy twórca Kliniki Ortopedycznej we Wrocławiu, a także dr Henryk Cetkowski – od 1945 kierownik oddziału ortopedycznego w Gdyni.

m.in. z dr. Romanem Zielińskim (lekarzem stacjonarnym), dr. Józefem Komzą oraz pielęgniarkami: Marią Aleksandrowicz (blok operacyjny), Janiną Pol (oddział kobiecy i dziecięcy) i Kazimierą Gogol (oddział męski). Funkcję przełożonej pełniła Stefania Karczewska (19). Janina Pol-Mizerska wspominała, że Profesor wymagał, aby pielęgniarki opiekowały się chorymi na każdym etapie ich leczenia. W tym celu nauczył je obsługi urządzeń wykorzystywanych w fizykoterapii, w tym diatermii, a nawet podawania narkozy eterowej. Do swarzędzkiego szpitala przyjeżdżali i byli przywożeni chorzy „z ostatnią nadzieją na wyleczenie” (19).

Dzięki ścisłej współpracy UP ze Szpitalem Ortopedycznym Poznańskiej Ubezpieczalni Społecznej w Swarzędzu możliwe było kształcenie i przeprowadzanie demonstracji klinicznych dla studentów Wydziału Lekarskiego UP. Doktor Komza wspominał, że w nawale pracy dr Raszeja nie zaniebdywał prowadzenia badań nad patologią i fizjologią stawów. Dzień spędzał w rozjazdach między Swarzędzem a Górną Wildą, gdzie powstawała już wtedy nowa klinika (4). Nocami prowadził w Zakładzie Fizjologii UP badania doświadczalne pod kierunkiem prof. Leona Antoniego Zbyszewskiego. Nieraz zdarzało się, że wprost z zakładu przyjeżdżał do Swarzędza, by wykonać cały szereg zabiegów u chorych i załatwić sprawy administracyjne związane z kierownictwem szpitala (4).

Badania nad biologicznym wpływem jontoforezy, polegające na wprowadzaniu do ustroju poprzez skórę jonów i leków za pomocą prądu stałego, były podstawą pracy habilitacyjnej pt. „Doświadczalne i kliniczne badania nad jontoforezą”. Doktor Raszeja habilitował się na Wydziale Lekarskim UP 11 marca 1931 roku, już po śmierci prof. Wierzejewskiego (7). Jego praca zyskała uznanie Komitetu Konkursowego im. dr. Feliksa Sommera przy Tow. Lekarskim Warszawskim, a Senat Akademicki UP przyznał mu w 1932 roku medal brązowy im. Heliodora Święcickiego. Jeszcze jako asystent często wyjeżdżał za granicę w celu uzupełnienia wykształcenia. Brał udział w zjazdach naukowych, m.in. w 1930 roku w Kongresie Przyrodolecznictwa w Liège, a w 1934 roku w Czechosłowacji i na Węgrzech. W lutym 1934 roku otworzył z prof. Wincentym Jezierskim poradnię przeciwreumatyczną przy Poliklinice Ortopedycznej.

1935-1939

Po rozpadzie prężnego ośrodka w Zakładzie Gąsiorowskiego Rada Wydziału UP zabiegała o zorganizowanie i uruchomienie odrębnej polikliniki ortopedycznej, która miała się mieścić w Zakładzie Anatomii Prawidłowej Topograficznej (w południowym skrzydle Collegium Marcinkowskiego na Górnej Wildzie 81, dawniej tzw. Zakład Garczyńskich). Zadanie organizacji Kliniki powierzono dr. Raszei.

1 sierpnia 1935 roku po gruntownym remoncie dwudziestu pomieszczeń Collegium Marcinkowskiego i dostosowaniu ich do użytku klinicznego nastąpiło oficjalne otwarcie Kliniki Ortopedycznej UP. Równocześnie zamknięto szpital w Swarzędzu i przeniesiono chorych do kliniki w Poznaniu. Początkowo do dyspozycji chorych były 63 łóżka, w 1939 roku już 100 łóżek dla dorosłych i oddział dziecięcy z 30 łóżkami. Klinikę wyposażono w najnowocześniejszą aparaturę

medyczną, znajdowały się w niej m.in.: gabinety przyjęć, pracownia rentgenowska, laboratoria, sala gimnastyczna, gabinety terapii fizykalnej, biblioteka, gipsownia i warsztaty ortopedyczne.

Doktor Raszeja kierował kliniką początkowo jako starszy asystent, a po mianowaniu go 15 grudnia 1936 roku profesorem nadzwyczajnym ortopedii jako adiunkt. Od 1934 roku był członkiem zwyczajnym Komisji Lekarskiej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rok później wybrano go wiceprezesem Polskiego Towarzystwa Zwalczenia Gościa. Za wybitne osiągnięcia w pracy zawodowej został w 1936 roku odznaczony przez Prezydenta Krzyżem Zasługi, a w kolejnych latach dwukrotnie Złotym Krzyżem Zasługi.

Profesor Raszeja, jak niemal wszyscy poznańscy lekarze, był członkiem Związku Lekarzy Państwa Polskiego. Nazwisko prof. Raszei znajduje się w spisie członków Okręgu Wielkopolskiego Związku Lekarzy Państwa Polskiego (ZLPP) opublikowanym w 1939 roku (20). ZLPP skupiał w latach 30. XX wieku niemal połowę wszystkich lekarzy w kraju, mając tym samym charakter ogólnopolski. Zadaniem ZLPP, w myśl jego statutu, była organizacja lekarzy i obrona ich interesów zawodowych, jak również troska o etykę zawodu. Miał on być, obok Izby Lekarskiej, drugim ogólnokrajowym stowarzyszeniem zawodowym lekarzy. Od początku swego istnienia ZLPP był politycznie związany ze środowiskiem Narodowej Demokracji. Oprócz obrony interesów zawodowych Związek propagował walkę z „zażydzeniem stanu lekarskiego” (21)¹⁴. W 1937 roku zatwierdzono nowe brzmienie statutu. Odtąd członkiem ZLPP mógł być „lekarz, obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, chrześcijanin z urodzenia”. Nie wszyscy poparli wprowadzenie zapisu dyskryminującego Żydów, co doprowadziło do rozłamu wewnątrz organizacji. Na przełomie 1937 i 1938 roku lekarze, którzy uznali paragraf aryjski, utworzyli nowy Związek Lekarzy Państwa Polskiego, zachowując statut poprzedniego ze zmienionym paragrafem (22). Mimo przynależności do ZLPP, w grudniu 1937 roku wraz z dziesięcioma innymi naukowcami UP prof. Raszeja podpisał protest przeciwko tzw. gettu ławkowemu, czyli obowiązkowi zajmowania wyznaczonych ławek przez żydowskich studentów. W wydanym 23 grudnia 1937 roku „Robotniku” ukazał się na pierwszej stronie krótki artykuł pt. „W obronie kultury polskiej”, w którym napisano: „Ażeby nie dopuścić do powstania pozorów, jakoby ogół sił nauczycielskich polskich szkół akademickich uznawał zasadę ghetta ławkowego, my niżej podpisani, stwierdzamy, że byliśmy i jesteśmy przeciwni wszelkim dążeniom do ograniczenia praw ze względów wyznaniowych, narodowościowych czy rasowych, zwłaszcza jeżeli te ograniczenia mają dotyczyć jakiegokolwiek części naszych uczniów. W poczuciu współodpowiedzialności za to, żeśmy nie zdołali zapobiec stanowi, który panuje obecnie w większości polskich szkół akademickich, stwierdzamy, że stan ten uważamy za ciężką

¹⁴ Termin „zażydzenie” oznaczał „dużą” liczbę Polaków pochodzenia żydowskiego w stosunku do nieżydowskich mieszkańców danego obszaru. „Słownik języka polskiego” (tzw. warszawski) z 1923 roku definiuje ten termin poprzez słowo „zażydzić” w następujący sposób: „zażydzić, czyli: zanieczyścić Żydami, przepelnić Żydami, do zbytku zaludnić Żydami”.

krzywdę dla kultury polskiej i wielkie niebezpieczeństwo dla jej przyszłego rozwoju” (23, 24).

Poniżej umieszczono podpisy 54 wykładowców uniwersyteckich z Poznania, Warszawy i Wilna, w tym podpis prof. Raszei (25)¹⁵. Także „Kurier Poznański” zamieścił 24 grudnia następującą informację, podając nazwiska poznańskich profesorów: „Warszawa (Tel. wł.) Dzisiejszy «Robotnik» ogłasza oświadczenie profesorów i docentów wyższych uczelni polskich z Poznania, Krakowa i Wilna przeciwko zasadzie getta ławkowego. Z Uniwersytetu Poznańskiego oświadczenie to

¹⁵ W numerze „Robotnika” z dnia następnego ukazał się krótki list do redakcji, w którym jeszcze dwóch wykładowców zgłosiło swoje poparcie.

podpisali profesorowie: Stefan Horoszkiewicz, Edward Klich, Witold Klinger, Tadeusz Kurkiewicz, Stanisław Nowakowski, Franciszek Raszeja, Stefan Różycki, Stanisław Runge Adam Skałkowski, Henryk Ułaszyn, Florian Znaniecki” (26).

Kilka dni później w numerze „Kuriera Poznańskiego” ukazała się ponownie lista nazwisk oraz informacja następującej treści: „Przed świętami grono profesorów wydało odezwę, protestującą przeciwko gettu na wyższych uczelniach. (...) Niektóre nazwiska profesorów, podpisanych pod odezwą przeciw gettu na wyższych uczelniach, nie zdziwiły nas. Kilku pp. profesorów dzięki swoim publicznym wystąpieniom już dawniej stało po stronie Żydów. Obecnie tylko należy zapamiętać dalsze nazwiska tych profesorów uniwersytetów polskich, którzy stanęli wyraźnie po stronie Żydów, a przeciw polskiej młodzieży Narodowej” (27).

Conflict of interest Konflikt interesów

None
Brak konfliktu interesów

Adres do korespondencji:

*Maria Ciesielska
Gen. T. Kościuszki 39, 05-230 Kobyłka
drmarciaciesielska@gmail.com

Piśmiennictwo

1. Dobroszycki L: Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939-1945. Wyd. II rozszerzone, oprac. Władysław Bartoszewski i Zofia Lewinówna, Kraków 1969.
2. Lisowski W: Franciszek Raszeja (1896-1942) – wybitny chirurg ortopeda. *Skalpel* 2016; 4: 26-29.
3. Relacja Estery Rozin z dnia 20.09.1945 r. Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego, dalej AŻIH, Sygn. 301/4511.
4. Komza J: Wspomnienie pośmiertne. Dr Franciszek Raszeja. *Nowiny Lekarskie* 1947; 54(3-4): 45-47.
5. Dzieczkowski A: Stanisława Raszejowa (z domu Deniszczuk). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30. Wrocław 1987: 607-608.
6. Dominik M: Prof. dr Franciszek Raszeja. *Przegląd Lekarski-Oświęcim* 1969; 9(1): 195-198
7. Przychodzki M: Lekarze poznańscy w latach hitlerowskiej okupacji 1939-1945. *Przegląd Zachodni* 1977; 1: 106-139.
8. Dzieczkowski A: Raszeja Franciszek Paweł (1896-1942). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30. Wrocław 1987: 603-605.
9. Cieślińska-Lobkowitz N: Śmierć antykwariusza na Chłodnej. *Zagłada Żydów. Studia i Materiały* 2016; 5: 262-278.
10. Akta Alojzego Raszeja, Archiwum Państwowe w Toruniu Sygn. 69/287/0/-/885.
11. Raszeja Alojzy Jan [1891-1979, bankowiec radca miejski bydgoski, działacz spółdzielczy], Archiwum Państwowe w Bydgoszczy Sygn. 6/2233/0/-/843.
12. LXXXVII Jahresbericht über das Schuljahr Ostern 1914 bis Ostern 1915 (1. Kriegsjahr). Culm 1915.
13. Spis b. filomatów i filaretów gimnazjów pomorskich zestawiony z okazji zjazdu filomeckiego w Chełmnie, 12-14 września 1921 r. Toruń 1921: 21.
14. Prause A: Franciszek, Maksymilian und Leon Raszeja. Dostępne online: <https://chelmo.info/franciszek-maksymilian-und-leon-raszeja/>.
15. *Gazeta Toruńska* 28 sierpnia 1915; 178: 2.
16. Lubecki M: Rehabilitacja medyczna w Polsce przed rokiem 1950. Profesor Ireneusz Wierzejewski oraz jego uczniowie – Franciszek Raszeja i Wiktor Dega. *Hygeia Public Health* 2011; 46(3): 397, 400.
17. Nowakowski A: Konrad Biesalski – wybitny niemiecki ortopeda, rodem z Ostródy i jego przyjacielskie relacje z polskimi kolegami. *Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska* 2017; 82(3): 103-104.
18. Kusz D, Marczyński W, Nowakowski A: Historia PTOiTr. Dostępne online: <https://web.archive.org/web/20161031134638/http://ptoitr.pl/towarzystwo/historia-ptoitr.html>.
19. Pol-Mizerska J: Moje wspomnienia o Profesorze Franciszku Raszei. Dwustronowy maszynopis datowany 7 stycznia 1993: 1. Zbiory Gerwazego Świdzkiego.

20. Spis lekarzy, członków Wlkp. Związku lekarzy (Okręg Wielkopolski Związku Lekarzy Państwa Polskiego), Szamotuły 1939: 10.
21. Niedźwiecki W (red.): Słownik języka polskiego Jana Karłowicza, Adama Antoniego Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego. Warszawa 1923; 44: 370.
22. Ciesielska M: „Wyodrębnieni” – obojętność czy ciche przyzwolenie środowiska lekarskiego na eliminację Żydów z Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej w 1940 r.? [W:] Bartuś A (red.): Odpowiedzialność biernych. Oświęcim 2021: 103-120.
23. W obronie kultury polskiej. Robotnik 1937; 41(380): 1 (wydanie z dnia 23 grudnia 1937 r.).
24. Świat nauki przeciwko krzywdzie dla kultury polskiej. Dziennik Ludowy 1937; 363(340): 7.
25. List do redakcji. Robotnik 1937; 41(380): 3 (wydanie z 24 grudnia 1937 r.).
26. Profesorowie U. P. przeciwni gettu. Nazwiska jedenastu, którzy podpisali odpowiednie oświadczenie. Kurier Poznański 1937; 32(587): 1 (24 grudnia 1937 r.).
27. W obronie uroszczeń żydowskich Profesorowie uniwersytetów przeciwni wprowadzeniu getta. Kurier Poznański 1937; 32(593): 2 (wydanie z dnia 29 grudnia 1937 r.).

nadesłano/submitted:

14.07.2023

zaakceptowano do druku/accepted:

04.08.2023